

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 7, Issue 3, 2023, 567-575

Bilimde Hijyen

Fidel TOKER, Hatice GÜÇLÜ NERGİZ

BİLİMDE HİJYEN

ⁱ Fidel TOKER

ⁱⁱ Hatice GÜÇLÜ NERGİZ

Journal of Gastronomy and
Travel Research

GASTROIA

Received 15.05.2023

Accepted 30.10.2023

ⁱ fidelcann@gmail.com

ⁱⁱ hg.nergiz@kocaeli.edu.tr

ÖZET

Hizmet sektöründe yer alan turizm ve rekreasyon, hijyen konusunda en çok özeni gerektiren alanlardan biridir. Ulaşım aracından otel odasına, restorandan sinema salonuna, çocuk oyun sahasından havuza kadar pek çok farklı alan, temizlik açısından özen gerektirdiğinden turizm, yiyecek- içecek ve rekreasyon alanlarındaki araştırmalarda hijyen konusuna sıklıkla değinilmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine göre tasarlanan bu çalışmada, farklı bilim dallarından yola çıkılarak turizm ve rekreasyon işletmeleri özelinde bir durum tespiti yapılması hedeflenmiştir. Dergipark veri tabanında yer alan ve içeriğinde “hijyen” anahtar sözcüğü geçen makalelerde içerik analizine gidilmiş, farklı bilim dallarındaki çalışmalar ana/ alt konu, ilişkilendirilen alan, araştırma türü, veri toplama yöntemi ve yayın yılı gibi farklı değişkenler açısından incelenmiştir. Yayınların en fazla tıp, sosyal bilimler, mühendislik, diş hekimliği, veterinerlik, ziraat, mimarlık/ planlama/ tasarım, temel bilimler ve eczacılık alanlarında olduğu saptanmıştır. Son değerlendirme, turizm ve rekreasyon alanlarında yayımlanan makaleler özelinde belirlenen tema ve alt temalara göre yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hijyen, Turizm, Rekreasyon, Turizm ve Rekreasyon İşletmesi, Dergipark

ABSTRACT

Tourism and leisure in the service sector is one of the areas that require the most attention to hygiene. Since many different areas, from transport vehicles to hotel rooms, from restaurants to cinemas, from children's playgrounds to swimming pools, require care in terms of cleanliness, the subject of hygiene is frequently mentioned in research in the fields of tourism, catering and leisure. In this study, which is designed according to documentary analysis, one of the methods of qualitative research, it aims to determine the situation in tourism and leisure enterprises starting from different branches of science. Content analysis was carried out in articles in the Dergipark database with the keyword "hygiene" in their content, and studies in different disciplines were examined in terms of different variables such as main theme/ sub-theme, related field, type of research, data collection method and year of publication. It has been determined that the publications mainly relate to the fields of medicine, social sciences, engineering, dentistry, veterinary medicine, agriculture.

Key Words: Hygiene, Tourism, Recreation, Tourism and Recreation Enterprise, Dergipark

* Bu çalışmanın bulguları sözlü sunum olarak 5-7 Mayıs, 2023 tarihlerinde düzenlenen 11th International Congress of Hygiene Research in Hospitality Industry kongresinde sunulmuştur.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 7, Issue 3, 2023, 567-575

Bilimde Hijyen

Fidel TOKER, Hatice GÜÇLÜ NERGİZ

Bilimde Hijyen

Fidel TOKER, Hatice GÜÇLÜ NERGİZ

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu *hijyen* kavramını “sağlık bilgisi, sağlığı koruma, sağlığa zarar verecek ortamlardan korunmak için yapılacak uygulamalar ve alınan temizlik önlemlerinin tümü”¹ olarak tanımlar. Bu kavramı Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), “sağlığın korunması ve bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemeye yönelik girişimler” biçiminde ifade etmektedir².

Hijyene odaklanan tüm bilimler esasen çatı addedilen çevre ve halk sağlığını iyileştirip geliştirmeye yöneliktir ve buna destek verecek pek çok farklı disiplinde sağlıklı kalma şartlarına ilişkin bilimsel yayın yapılmaktadır. Benzer şekilde, turizm alan yazınında da hijyen kavramına yönelik çalışmaların sayısında son yıllarda artış olduğu görülmektedir. “Sağlıklı yaşamak için gereken önlemlerin bütünü”³ demek olan hijyen, önceki adıyla *hıfzıssıhha*; su ve gıda güvenliği başta olmak üzere halk sağlığının öncelikle kişisel temizlik kurallarına uyularak korunabileceğini telkin eder. Hijyen konusunun spor, sanat, psikoloji, sağlık, mühendislik, mimari gibi çeşitli alanlarda işlenmesi, farklı hijyen anlayışı ve uygulamalarının olması, bu kavramın beraber incelendiği değişkenler açısından bütüncül olarak değerlendirilebileceğini akla getirmiştir.

Bugüne kadar yapılan çalışmalarda bu kavramın birçok değişkenle ilişkisi ele alınmış, ancak hijyen konusunun incelendiği farklı bilim dallarına yönelik bütüncül bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada, hijyenin beden ve ruh sağlığı üzerinde birçok olumlu etkiye sahip olduğu göz önünde bulundurularak ve farklı bilim dallarından yola çıkılarak, turizm ve rekreasyon işletmeleri özelinde hijyen konusunun işlenmesine yönelik bir durum tespiti yapılması hedeflenmiştir.

Hygiea Hıfzıssıhha ve Hijyen

Sağlıklı kalma ve sıhhatin ifadesi olan, Antik Yunan’da bir yaşam felsefesi (temizlikle gelen sağlık) niteliği taşıyan hijyen anlayışı, temizlik tanrıçası Hygiea tarafından Yunan toplumunda temizlik fikrine farklı bir bakış açısı kazandırmıştır (Tözün ve Sözmene, 2014: 58). Sözcük anlamı “sağlık” olan Hygiea, tıp tanrısı Apollon’un sağlık tanrıçası olarak bilinen (Panacea ile birlikte) iki torunundan biridir ve tarihte ilk koruyucu hekimliğin tanrıçası olarak kabul edilir (Korkmaz, 2022: 248).

Dilimize Fransızca’dan kazandırılan hijyen sözcüğü günümüzde, kullanımı Osmanlı tıbbına dayanan Arapça kökenli *hıfzıssıhhanın* yerini almıştır (Karagöz, 2020: 3806). Antik Yunan felsefesindeki sağlık tanrıçası Hygiea gibi “koruyucu hekimlik bilgileri” veren *hıfzıssıhha*, insan sağlığını korumak için “iklimler, yeme- içme, giyim, spor, uyku, banyo, beden ve ruhun dinlendirilmesi” gibi çevresel sağlık koşullarını inceleyen bir “hekimlik kolu” olarak tanımlanabilir (Özdoğan ve Kartalcık, 2016: 324). Bu bağlamda günümüzde hijyen adını alan *hıfzıssıhha*, “daha sağlıklı bir yaşam sürmek için gereken temizlik kurallarını” ifade eder. Tıp, halk sağlığı, mühendislik, gıda endüstrisi, mimarlık gibi alanlarda hijyen, yıllardır araştırma konusu olmakla birlikte, günümüzde değişen yaşam şartları ve baş gösteren pandemiler, alınan küçük önlemlerle insan sağlığının korunabileceğini göstermiş ve konunun önemini bir defa daha ortaya koymuştur.

¹ Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2023). Hijyen.

² World Health Organization (2023). Health Topics: Water, sanitation and hygiene (WASH).

³ Vikipedi Özgür Ansiklopedi (2023). Hıfzıssıhha.

Bilimde Hijyen

Fidel TOKER, Hatice GÜÇLÜ NERGİZ

Hijyen ve Bilim

Hijyen ve hijyen uygulamalarının, bireylerin kendilerini fiziksel ve ruhsal olarak güven ve iyilik hali içerisinde hissetmesini sağlaması (Aslan, 2021: 32), sadece insan bedeninin değil, çevrenin de temiz tutulmasını gerektirmektedir. Bu sebeple çevre ve halk sağlığında hijyen uygulamaları, kişisel hijyen, gıda ve su hijyeni en fazla öne çıkan hususlardır. Çevre ve halk sağlığı çatı bilimi ekseninde hijyenin öncelikle ele alındığı konu “su”dur. Kimyasal, evsel, hayvansal atıkların kirlettiği veya atık sularla kentsel yüzey akış sularının yol açtığı içme ve kullanma suyu kontaminasyonu, halk sağlığı araştırmalarına sıklıkla konu olur.

“Uygurlık tarihi boyunca insan; acılarını dindirmek, hastalıklardan kurtulmak, bedensel ve ruhsal engellerini aşmak, daha kaliteli bir hayat sürmek, yaşam süresini uzatmak amacıyla çeşitli yöntemlere başvurmuş ve bilinçli bir çaba içinde olmuş” (Gürel ve Alaçam-Akşit, 2018: 103), hijyen ise bu çabalara dair çözüm yollarının başında yer almıştır. Tıp biliminin, insanın bedenle ruh sağlığını koruyarak sürdüren uygulamaları arasında yer alan su ve güneş banyoları, temiz hava, hijyen kurallarına uygunluk, spor, perhiz, doğayla ve sanatla iç içe olmak, olumlu düşünmek ve içsel güce inanmak gibi değerleri önemsemesi (Gürel ve Alaçam-Akşit, 2018: 116), aynı çabanın ürünüdür.

Hijyenin önem kazandığı ve insan sağlığını etkileyen bir başka alan ise gıda ürünleri üretim sektörüdür. Gıda üretim süreci insan sağlığı üzerinde doğrudan etkili olduğundan, kişisel hijyen, gıda hijyeni, gıda güvenliği ile endüstriyel hijyen gibi farklı alanlar ön plana çıkmaktadır (Parlak, 2020). Gıda kaynaklı hastalık yapıcılar, üretici ve tüketicinin bu konudaki bilinci, gıda hijyeni risk analizi, yapılan araştırmalar içinde artan öneme sahiptir (Çakmak ve Acaröz, 2022: 233).

Farklı bilim dallarında hijyen, ilgili dalın inceleme alanına göre ele alınmıştır. Örneğin mimarlık alanında hijyen, müzelerle ortaya çıkmaktadır. 1875 yılında ilk hijyen müzesi olan Parkes Musuem İngiltere’de açılmıştır (Yılmaz, 2016: 505). Türkiye’nin ilk Sağlık Müzesi ise Salih Efendi Konağı olarak bilinen ahşap yapının 1875 yılında yanmasıyla yerine yapılan kâgir bir konaktır⁴. İstanbul Sultanahmet Divanyolu’nda 1917 yılında kurulmuş olan bu konak- müze ve İzmir Fuar alanında bulunan Sağlık Sergisi, mimarlık alanında hijyeni vurgulayan önemli unsurlardır (Yılmaz, 2016: 508). Bunların yanı sıra; “Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi/ Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe/ Celal Bayar Üniversitesi Hafsa Sultan Tıp Tarihi Müzeleri, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Müzesi, Sabuncuoğlu Tıp ve Cerrahi Tarihi/ Bursa Sağlık Tarihi Müzeleri”⁵ Türkiye’nin hijyen tarihçesini sunan öğelerdir.

Hijyen kavramına ilişkin çeşitli disiplinlerde bildiri, makale, kitap bölümü, lisansüstü tez çalışması gibi akademik yayınlara oldukça sık rastlanmaktadır. Araştırma yöntemleri, araştırma alanı/ alt konuları vb. ele alınan değişkenler bakımından farklılık gösteren bilimsel çalışmalar, hijyen kavramının değişik boyutlarla ele alınması adına araştırmacılara yol gösterici olmuştur. Bu araştırmanın amacı, hijyen kavramı üzerine Dergipark veri tabanında yapılan çalışmaları, bilim dallarındaki ana/ alt konu, ilişkilendirilen alan, araştırma türü, veri toplama yöntemi ve yayın yılı gibi değişkenler açısından incelemektir. Araştırma amacı doğrultusunda, hijyen kavramına ilişkin çalışmaların irdelenerek turizm ve rekreasyon alanındakilerin nasıl bir değişim gösterdiğine dair fikir verilmesi hedeflenmektedir.

⁴ Etkin Eczacılık Derneği (2023). Salih Efendi Konağı’ndan Sağlık Müzesine 147 Yıllık Yolculuk.

⁵ Sağlık Müzesi (2019). Türkiye’de Sağlık Müzeleri.

Bilimde Hijyen

Fidel TOKER, Hatice GÜÇLÜ NERGİZ

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmada, hijyen kavramını konu alan çalışmaların genel bir değerlendirmesinin yapılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada detaycı bir yaklaşımla anlamayı, yorumlamayı ve betimlemeye derinlemesine incelemeye imkân sunan bir araştırma olan nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu doğrultuda, “basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntem olması” (Kıral, 2020: 172-173) nedeniyle bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir (Kıral, 2020: 172). Hijyeni konu alan araştırmalara yönelik bütüncül bir anlayış geliştirmek adına nitel araştırma tasarımı göre planlanan bu çalışmada Dergipark veri tabanında yer alan ve çalışma içerisinde “hijyen” sözcüğü geçen makaleler incelemeye alınmıştır. Tüm bilim dallarına göre hijyen konulu makale çalışmaları belirlenerek derlenmiş, bu çalışmalar içinde sosyal bilimler alanında otel, konaklama, spor ve turizm alt dallarında hijyen araştırmaları incelenerek çeşitli kriterlere göre gruplandırılmıştır.

Taramanın gerçekleştirildiği 12 Nisan 2023 tarihinde 1022 çalışmaya ulaşılmıştır. Araştırmanın turizm ve rekreasyon kapsamında yapıldığı göz önüne alındığında, hijyen kavramını konu alan yayınlar içerisinden Otelcilik, Konaklama, Spor ve Turizm alanlarında bulunan 32 makale seçilmiştir. Araştırmanın ilk aşamasında, tespit edilen çalışmaların hangi genel kriterler açısından inceleneceği belirlenmiştir. Bu noktada yapılan kodlama çalışması; ana/ alt konu, ilişkilendirilen alan, araştırma türü, veri toplama yöntemi ve yayın yılı üzerinden yürütülmüştür. Bu çalışmada elde edilen verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramalara ve ilişkilere ulaşmak için birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek, anlaşılır biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Dokümanlardan elde edilen veriler isteğe ve araştırmanın içeriğine göre sayısallaştırılmıştır (Kıral, 2020: 183). Bu amaçla kodlanan veriler frekans analiziyle değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Bilimsel çalışmaların başlıklarına ve anahtar kelimelerine bakılarak Dergipark veri tabanında hijyen ile ilgili toplam 1022 yayın yapıldığı görülmüştür. Bu yayınların türlerine ilişkin dağılım Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Yayınların Türlerine İlişkin Dağılımı

Yayın Türleri	Frekans	%
Araştırma Makalesi	684	66,93
Derleme	182	17,81
Olgu Sunumu	60	5,87
Editöre Mektup	48	4,70
Klinik Araştırma	14	1,37
Sistemik Derleme ve Meta Analiz	12	1,17
İnceleme Makalesi	12	1,17

Bilimde Hijyen

Fidel TOKER, Hatice GÜÇLÜ NERGİZ

Çeviri	10	0,98
TOPLAM	1022	100,00

Hijyen konusunda yapılan yayın türleri incelendiğinde 684 yayının araştırma makalesi, 182'si derleme, 60'ı olgu sunumu, 48'i editöre mektup, 14'ü klinik araştırma, 12'si sistematik derleme ve meta analiz, 12'si inceleme makalesi ve 10'u çeviri olmak üzere 1022 yayına ait yayın türünün belirtildiği görülmüştür. Hijyen konulu bu yayınların büyük çoğunluğu, Dergipark veri tabanında araştırma makalesi olarak, yüzde birden az bir bölümü ise çeviri olarak yer almaktadır.

Yayınların yıllarına ilişkin dağılımı Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Hijyen Konulu Yayınların Yıllarına İlişkin Dağılımı

Yıllar	Frekans	%
1980 öncesi	2	0,19
1981-1990	6	0,59
1991-2000	14	1,37
2001-2010	93	9,10
2011-2020	553	54,21
2021-2023	353	34,54
TOPLAM	1022	100,00

Hijyen konulu yayınların yıllarına ilişkin dağılım incelendiğinde en fazla yayının 2011-2020 (%54,21) yılları arasında olduğu görülmektedir. Bu dönemi 2021-2023 yılları arası %34,54 oranla takip etmektedir. İncelenen makaleler içinde ilk çalışma 1980 yılında yapılmıştır.

Bilim dallarına göre hijyen konulu yayınların dağılımı Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Hijyen Konulu Yayınların Bilim Dallarına İlişkin Dağılımı

Bilim Dalları	Frekans	%
Tıp	392	38,36
Sosyal Bilimler	323	31,60
Mühendislik	81	7,93
Diş Hekimliği	39	3,82
Veteriner Hekimliği	12	1,17
Ziraat	159	15,56
Mimarlık, Planlama ve Tasarım	6	0,59
Temel Bilimler	8	0,77

Bilimde Hijyen

Fidel TOKER, Hatice GÜÇLÜ NERGİZ

Eczacılık	2	0,20
TOPLAM	1022	100,00

Hijyen konusunda en fazla tıp alanında makaleye rastlanırken bu aranı sosyal bilimler ve ziraat alanları takip etmektedir. Mühendislik ve diş hekimliği ise bu bilim dallarını takip eden alanlar olmuştur. Hijyen konulu en az makale ise eczacılık alanında yayımlanmıştır.

Çalışmanın odak noktası olan turizm bilim dalında hijyen konulu makaleler sosyal bilimler altında yer alan yayınlar içerisinde otelcilik, konaklama, spor ve turizm konulu 32 yayına ilişkin bulgular değerlendirilmiştir. Bu makalelerin yıllara göre dağılımı Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Yayınların Yıllarına Göre Dağılımı

Yıl	Frekans	%
2017	3	9,38
2018	2	6,25
2019	4	12,50
2020	10	31,25
2021	5	15,62
2022	7	21,88
2023	1	3,12
TOPLAM	32	100,00

Sosyal bilimler alanında yayımlanan makaleler içerisinde otelcilik, konaklama, spor ve turizm alanında 32 yayın bulunmaktadır. Son yedi yılda sosyal bilimler alanında yapılan yayınlardan en çoğu 2020 ve 2022 yılında yayımlanmıştır.

Makalelerin yayımlandığı dergilere göre dağılımları ise Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Yayınların Dergilerine Göre Dağılımı

Dergi Adı	Frekans	%
Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi	5	15,62
Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research	4	12,49
Avrasya Turizm Araştırmaları Dergisi	3	9,38
Gaziantep University Journal of Social Sciences	3	9,38
Turizm Akademik Dergisi	3	9,38

Bilimde Hijyen

Fidel TOKER, Hatice GÜÇLÜ NERGİZ

International Journal of Contemporary Tourism Research	2	6,25
Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi	2	6,25
Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi	2	6,25
Diğer*	8	25,00
TOPLAM	32	100,00

Makalelerin yayımlandığı dergiler incelendiğinde Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi ve Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research en fazla hijyen konulu makalenin yayımlandığı dergiler olmuştur. Diğer başlıklı dergilerin farklı üniversitelerin enstitü dergilerinden oluştuğu tespit edilmiştir.

Otelcilik, konaklama, spor ve turizm alanındaki söz konusu yayınların veri toplama yöntemlerine ilişkin dağılımları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Yayınların Veri Toplama Yöntemlerine İlişkin Dağılımı

Araştırma Yöntemi	Frekans	%
Anket Tekniği	16	50
Doküman İnceleme	6	18,75
Görüşme	5	15,62
Derleme Çalışması	3	9,37
Deney	1	3,13
Netnografi	1	3,13
TOPLAM	32	100,00

Belirtilen alanlardaki makale çalışmalarında veri toplama tekniği olarak en fazla anket tekniği kullanılmış, deney ve netnografi ise en az başvurulan yöntem olmuştur.

Ele alınan yayınların değerlendirilmesiyle oluşan ana konu dağılımlarına Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7. Yayınların Alt Konularına İlişkin Dağılımı

Konular	Frekans	%
Hijyen Davranışları	6	18,75
Covid-19	6	18,75

Bilimde Hijyen

Fidel TOKER, Hatice GÜÇLÜ NERGİZ

Müşteri Şikayet/Yorumları	4	12,5
Sokak Lezzetleri	3	9,37
Yöresel Lezzetler	2	6,25
Seyahat Motivasyonu	2	6,25
Destinasyon Seçimi	2	6,25
Diğer	7	21,88
TOPLAM	32	100,00

Turizm bilim alanındaki hijyen konulu makalelerin alt konuları incelendiğinde çalışanların ve turizm eğitimi alan öğrencilerin hijyen davranışları, Covid-19 dönemindeki hijyen algıları, müşteri şikayet ve yorumlarının incelendiği dikkat çekmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Literatürde hijyen kavramının farklı başlıklar altında incelendiği görülmektedir. Kişisel hijyen, el hijyeni, sosyal hijyen, gıda hijyeni (Aslan, 2021: 32), bunlardan bazılarıdır. Bu çalışmada, turizm, konaklama, otelcilik ve spor alanında yayımlanan hijyen konulu 32 makale incelenmiştir. Yapılan incelemelerde en fazla yayının 2020 yılında yapıldığı saptanmıştır. En fazla hijyen konulu makale Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanmıştır. Yayınlarda en fazla anket tekniği kullanılmış, deney ve netnografi tekniği en az kullanılan yöntem olmuştur. Restoranlarda gıda güvenliği, üretim alanı hijyeni, yiyeceklerin tedarik/hazırlama/ambalajlama/sunum süreçleri, işletme ve personel hijyeni, yiyeceklerle ilişkili yüzeylerin temizliği (sanitasyon), ağırlama sektöründe kat hizmetleri gibi konularda yapılan bu yayınların genel olarak alt konu başlıklarına göre dağılımı Tablo 7'de yer almaktadır. Bu yayınlarda farklı işletme türlerinde çalışanların hijyen davranışı ve Covid-19 döneminde hijyen, en fazla ele alınan konular olmuştur.

Araştırmaya dahil edilen yayınlarda hijyen ve sanitasyon konuları arasındaki ilişkiye yeterince yer verilmediği değerlendirilmiştir. Farklı bilim dallarında hijyen konusunu ele alan bu çalışma, araştırmaya diğer veri tabanlarındaki yayınların da eklenmesiyle genişletilebilir. Yayınların incelenmesinde ana/ alt konu, ilişkilendirilen alan, araştırma türü, veri toplama yöntemi ve yayın yılı değişkenleri sabit tutularak incelenen veri tabanı değiştirilebilir. Ayrıca çalışmalara makalelerin yanı sıra bildiri, proje ve kitap bölümleri eklenebilir. Yayınlarda atıf analizi yapılarak bilim dallarında hijyen konusunda envanter çıkarılması yapılacak disiplinler arası çalışmalarda yol gösterici olabilecektir.

KAYNAKÇA

Aslan R. (2021). Sağlık teknikeri adaylarının hijyen ve temizlik alışkanlıklarının Değerlendirilmesi. *Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 31-42.

Etkin Eczacılık Derneği (2023). Salih Efendi Konağı'ndan sağlık müzesine 147 yıllık yolculuk. <https://www.etkineczacilik.org/post/salih-efendi-konagi-ndan-saglik-muzesine-147-yillik-yolculuk0622>

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 7, Issue 3, 2023, 567-575

Bilimde Hijyen

Fidel TOKER, Hatice GÜÇLÜ NERGİZ

Çakmak, Ö. ve Acaröz, U. (2022). Gıda güvenliği ve yeni çıkan patojenler sorununa güncel yaklaşımlar (Ed. Taştan, R., Ak, A., Peker, A., Küçük Biçer, B.). *Tek Sağlık: 21. Yüzyılın Karmaşık Sağlık Sorunlarıyla Yüzleşmek*, 233-254, İzmir: Duvar Yayınları.

Gürel, E. ve Alaçam-Akşit, C. (2018). Antik dönem tıp anlayışı üzerine bir inceleme: Sağlık tanrısı Asklepios (Ed. Torun Çelik, E., Gerçek, Ş.). *Contemporary Debates In Social Sciences*, 103-119.

Karagöz, S. (2020). Cumhuriyet öncesi dönem hıfzısıhha dersinin eğitim programlarında yer almasının gereği ve önemi üzerine düşünceler. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(Özel Sayı), 3806-3825. <https://doi.org/10.26466/opus.748421>

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.

Korkmaz V. (2022). Footprints of Greek Mythology in Medical Terminology. *Eskisehir Med J.* 3(2), 246-253.

Özdoğan, H.U. ve Kartalcık, V.(2016). Klasik Osmanlıca dönemi bir tıp metni: İlmî tıbb ve dil özellikleri. *Mediterranean Journal of Humanities*, 6(1), 323-336.

Parlak, T. (2020). Gıda ürünleri üretiminde hijyen kavramına farklı bir bakış. *Ohs Academy*, 3(2), 3-101.

Sağlık Müzesi (2019). Türkiye’de Sağlık Müzeleri. <http://www.saglikmuzesi.org/>Tözün, M. & Sözmen, M. K. (2014). Halk sağlığının tarihsel gelişimi ve temel kavramları. *Smyrna Tıp Dergisi*, 14 (2), 58-62.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2023). Hijyen. <https://sozluk.gov.tr/>

Vikipedi Özgür Ansiklopedi (2023). Hıfzısıhha. <https://tr.wikipedia.org/wiki/H%C4%B1fz%C4%B1ss%C4%B1hha>

World Health Organization (2023). Health Topics: Water, sanitation and hygiene (WASH). https://www.who.int/health-topics/water-sanitation-and-hygiene-wash#tab=tab_1

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, E. (2016). Modernite, hijyen ve beden in teşhiri. *MEGARON*, 11(4), 502-514.